

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 330.342.151 (497.1)

Mjesto privrede u društvu

Ivan Sifter

Tvornica olovaka, Zagreb

Sažetak

Temeljne se privredne poteškoće danas pokazuju kao neizgrađenost privrednog sistema i nepostojanje plana, te politička organizacija privrede iz koje su isključene vertikalna koordinacija u privrednom sistemu i institucije kvalificiranih predstavnika radničke klase u delegatskoj skupštini zemlje. No, privredni problemi samo su posljedica općedruštvene krize, koja se manifestira kao ideološka, politička, intelektualna i moralna kriza. Tako se ideološka kriza, s obzirom na privredne probleme, iskazuje u odnosu prema privatnom vlasništvu nad zemljom i u tzv. maloj privredi kao realnim osnovama povećanja proizvodnje i zaposlenosti. Politička kriza, izražena u nemogućnosti dogovora o razvoju zemlje, dovela je u privredi do izgradnje paralelnih kapaciteta, političkih tvornica, zatvaranja tržišta itd. Intelektualna kriza jest, pak, kriza znanja. Materijalna ovisnost zemlje samo je posljedica njezine intelektualne ovisnosti. Moralna kriza narušava kritičke i samokritičke mehanizme ponašanja i sl. Privredni oporavak i razvoj stoga podrazumijevaju prethodno ideološko i političko razjašnjenje nekih ključnih problema koje autor grupira u četiri skupine: (a) odnos politike spram ekonomije; (b) odnos spram »bogatog socijalizma-«; (c) odnos spram »organizirane privrede-«; (d) te promjena načina rada u Savezu komunista.

Dominantnost politike u društvu ne bi smjela značiti toleriranje samo političkih diskusija o privredi. Privreda i ekonomija, u stvari, svedene su na najprostiju političku improvizaciju kroz parole i dogme. Tako smo dospjeli u situaciju da sada praktički nemamo ekonomskog sistema. Zna se da veliki broj zemalja koristi sistem tržišne privrede, ima njegove mehanizme i poštuje zakone tržišta. Druga grupa zemalja ima sistem planiranja i koristi njegove instrumente. Mi sistema, dapače, uopće nemamo: plansku privredu smo napustili, tržišnu srušili socijalizmom gubitaka i neracionalizacijom dobitaka, dogovorena ekonomija ne funkcioniра. I sada nije preostalo drugo nego da SIV koristi svoja ustavna prava i da ekonomske odnose regulira

administrativnim putem. SIV se u svojim pravima koristi interventno restriktivnim mjerama, bez impulsa i dugoročnijeg sagledavanja problema u razvoju. Političke strukture zbog toga napadaju SIV za etatizam. Međutim, to što poduzima SIV negdje je i nužno, jer bi bez toga došlo do potpunog raspada cijeloga ekonomskog sistema. Ako je riječ o etatizmu, onda mi se čini da je cijela nadgradnja u ovoj strukturi organizacije društva etatička, jer ona ne dijeli sudbinu baze. Mi se moramo odlučiti za jedan od sistema. Moramo znati da li hoćemo udruživanje rada i sredstava posredstvom tržišta i njegovih mehanizama, ili udruživanje rada i sredstava posredstvom društvenih dogovora i samoupravnih sporazuma koji ne funkcioniraju, ili udruživanje rada i sredstava posredstvom planom usmjerena tržišta, uz poštovanje tržišne zakonitosti i propisivanja tržišnih mehanizama.

Pored toga što ne funkcionira ekonomski sistem, nemamo ni planova. Ustav iz 1974. propisuje samostalnost nacionalnih ekonomija republika i pokrajina, a federacija postaje mjesto dogovaranja. Međutim, pošto nema dogovora između republika i pokrajina o razvoju privrede i društva, grade se »političke« tvornice, paralelni kapaciteti i proizvode gubici. Svatko zadužuje zemlju bez obveze da vraća kredite. Svatko gradi što hoće, bez odgovornosti za promašaje. Srednjoročnog plana nemamo, susretno planiranje nije dalo rezultate, sada se priprema novi srednjoročni plan, ne polazeći od naših prirodnih i proizvodnih resursa i postojećih disproporcija, već po starome, od OOUR-a, te ćemo se opet naći s novim planom tu gdje smo i sada. Tekućih planova nemamo, nego umjesto njih postoje želje bez materijalnih osnova. Prema tome, plana nema, tržište je razoreno, dogovorena ekonomija ne funkcionira. Savezna administracija u posljednjih nekoliko godina nije donijela ni jednu pravu odluku u korist privrede, a i one koje su na snazi daju negativne efekte. Sistem rezolucija za usmjeravanje razvoja nije dao nikakve rezultate, jer je u njima sadržan samo popis želja, bez dokumentacije i bez ičije odgovornosti za njihovo ostvarenje. Rezolucije moraju pratiti materijalne bilance i to: izvozna, uvozna, bilanca deviznih prihoda i rashoda, bilanca opće potrošnje, zajedničke potrošnje, socijalne potrošnje, investicijske potrošnje, osobne potrošnje i bilanca državnih rezervi. Rezolucije i bilance moraju imati snagu zakona uz punu moralnu, materijalnu i krivičnu odgovornost za nepoštivanje odredaba rezolucije. Na osnovi bilanci bit ćemo u stanju planirati daljnji privredni razvoj u pravcu rješavanja disproporcija i oslobađanja uvozne zavisnosti, uz stalno povećanje produktivnosti, efikasnosti i izvoza.

Nadalje, organizacija privrede po OOUR-ima jest politička, a ne ekonomska. Radna cjelina, odnosno to što jedan radnik može biti OOUR nema nikakve veze s ekonomijom i rezultati takve organizacije su nam poznati. Valja se podsjetiti na riječi Edvarda Kardelja objavljene u *Borbi* od 10. studenoga 1972: »Dileme oko ustavnih amandmana treba raščistiti Zakonom o udruženom radu. U vezi s tim zakonom susrest ćemo se sa dvije krajnosti, odnosno dvije vrste otpora. S jedne strane, kao posljedica stihijske reakcije na tehnokratizam, razne monopole i nepravilnosti u društveno-ekonomskim odnosima, došla je do izražaja tendencija da sada treba, tako reći, sve razgraditi i sve prenijeti na neke autarhične osnovne organizacije udruženog rada. Mi se moramo suprotstaviti toj tendenciji, jer integracija i koncentracija društvenog kapitala historijski je imperativ, bez koga nema razvoja proizvodnih snaga i moderne tehnike i tehnologije«.

Na žalost, nisu pobijedila takva razmišljanja nego ona druga, koja su u čl. 320 ZUR-a odredila OOUR kao radnu cjelinu, bez obzira na broj radnika (od jednog radnika na dalje, uz vlastiti žiro račun). A OOUR treba da bude osnovni nosilac društvene reprodukcije. Sigurno je da to jedno s drugim ne ide. Uvijek sam smatrao da treba mijenjati član 320 ZUR-a i da OOUR ne može biti samo radna cjelina, nego mora biti i tehnološka cjelina, ekonomska cjelina (tržište), samoupravna cjelina (a to ne može biti samo jedan radnik, kada je potrebno, recimo, samo 15 delegata za SIZ-ove), organizacijska cjelina, kadrovska cjelina, te mora posjedovati mogućnost samostalnog razvoja.

Pored nepostojanja privrednog sistema i plana te pored političke organizacije privrede, ukinuta je i vertikalna funkcija koordinacije u privrednom sistemu, dijelom 1954, a definitivno 1974. godine kada je Ustavom ukinuto vijeće udruženog rada u federaciji i kvalificiranim predstavnicima radničke klase onemogućeno da budu delegati OOUR-a u skupštini. Sva stručna odgovornost pala je na poslovodne organe, čiji su društveni ugled i autoritet svedeni na nulu. Oni imaju veliku odgovornost, ali mala prava. Delegatski sistem nije doživio afirmaciju, jer mu još nismo pružili šansu da učini ono što može i treba. U stvari, funkciju vijeća udruženog rada u federaciji od radničke klase preuzela je savezna administracija uz pomoć međurepubličkih komiteta i saveznih društvenih savjeta. Utjecaj je tih organa vrlo snažan na delegatski sistem, zbog čega se on nije mogao aktivirati. Stoga međurepubličke komitete i društvene savjete valja uključiti u delegatski sistem i sve rasprave voditi u delegatskoj skupštini, u odgovarajućim odborima i komisijama. One kadrove koji su potrebni, a danas rade u međurepubličkim komitetima i društvenim savjetima, valja redovnim putem birati u delegatske skupštine. Odnosno, sve odnose urediti delegatskim putem, a ne mimo njega.

Utjecaj privrede vrlo je slab i na određivanje uvjeta privređivanja. Oni se određuju u federaciji prema čl. 381, stavu 5. saveznog Ustava, ali bez vijeća udruženog rada i kvalificiranih predstavnika radničke klase, što znači da se odlučuje u međurepubličkim komitetima i društvenim savjetima, da odlučuju oni ljudi koji ne dijele sudbinu privrede i radničke klase.

Isto tako, po čl. 110 *Zakona o udruženom radu* dijeli se dohodak. Prema tome, dohodak ne dijeli radnička klasa, nego ZUR. *Privreda ne može funkcionirati bez privrednog sistema, bez plana, bez vertikalne funkcije koordinacije u privrednom sistemu, bez ekonomske organizacije privrede, bez vijeća udruženog rada i bez kvalificiranih predstavnika radničke klase u delegatskim skupštinama.* Ako ne funkcionira sistem, onda ne mogu funkcionirati ni njegovi podsistemi, kao što su: sistem cijena, devizni sistem, kreditno-monetarni sistem i drugi.

Veliki je problem nepostojanje suglasnosti u uređivanju ekonomskih odnosa. Jedni se zalažu za sistem dogovorene ekonomije koji ne funkcionira, a drugi, kroz stabilizacijske planove, za sistem tržišne privrede. Svi se, međutim, zalažu za selektivnu privredu. Ali, neki političari ne mogu prihvatiti selektivnost u privredi, jer je po današnjem sistemu rada 80% odgovornosti za stanje u privredi izvan nje. Odgovorne izvanprivredne strukture ne žele, pak, dijeliti sudbinu privrede, a kamoli odgovarati za njezino stanje.

Pod pritiskom Međunarodnog monetarnog fonda devalviramo i obzvređujemo dinar, povećavamo kamate i troškove i time smanjujemo konkurent-

sku sposobnost na vanjskom tržištu, opredjeljujući se za izvoz pod svaku cijenu, a istovremeno se donosi i zakon o kažnjavanju gubitaa. Prodajne bi cijene trebale kompenzirati devalvaciju, kamate, velika društvena davanja, a one to ne čine. Tako nastaju gubici. Privreda se napada za povećanje cijena, koje je posljedica odnosa, a o uzrocima povećanja cijena i inflacije ne želi se otvoreno raspravljati.

Kada govorimo o nekim problemima, uvijek moramo poći od stvarnog stanja, njegovih uzroka, te na temelju toga predlagati rješenja. Mislim da je komisija za stabilizaciju ponudila dosta dobrih materijala, iako u konačnim dokumentima i zaključcima ima i političkih improvizacija i kompromisa. Zbog nejedinstvenosti u ocjeni stanja, a pogotovo njegovih uzroka, nismo ni jedinstveni u akcijama za prevladavanje postojećih privrednih problema. Umjesto javnih rasprava, problemi se rješavaju na zatvorenim sjednicama, te je normalno što rezultati izostaju. Javnom i slobodnom raspravom o obje mogućnosti razvoja valja raščistiti postojeću situaciju i aktivirati se u provedbi programa stabilizacije. Naime, Skupština SFRJ i Centralni komitet SKJ donijeli su odluku i o »dogovorenoj ekonomiji« i o stabilizacijskom programu. Međutim, te su odluke protuslovne. Prema tome, problem valja raščistiti do kraja. Bez planom usmjerene tržišne privrede ne možemo prevladati probleme. Međutim, tu se postavlja pitanje o kome je ovdje govorio Razmilić, kako ići na tržišnu privredu kada nema deviza za uvoz, kada nema dovoljno roba na tržištu?

Veća proizvodnja i bolje korištenje prirodnih, proizvodnih i ljudskih potencijala izlaz su iz poteškoća. Poznato je da Jugoslavija može prehraniti 60 milijuna ljudi, a da sada hrani samo 17, a za 5 milijuna ljudi hrana se uvozi. Mislim da je tu ključ rješavanja naših deviznih problema. Kada bismo iskoristili prirodna bogatstva i proizveli samo 50% hrane od moguće proizvodnje, to bi značilo smanjenje uvoza hrane za 5 milijuna ljudi i mogućnost izvoza za 8 milijuna ljudi. Problem je u tome što nema zajedništva, nema pravih analiza stanja i ocjena, jer smo sve dezintegrirali, politiku, nauku privredu i praksu. Mislim da je nužno da odgovorni ljudi sjednu za ovakav »okrugli stol« i da povedu raspravu uz prisustvo javnosti i da se ne razidu dok ne donesu rješenja.

Društveno-političko uređenje u Jugoslaviji jedinstven je fenomen u svijetu. Ono je, međutim, u svome početnom razvoju, pa je neizgrađeno i nedorečeno, između ostalog i zbog toga što mi ne želimo ništa od postojećega kapitalističkog, pa ni socijalističkog sistema, a svoju praksu ne proučavamo. Zbog toga sistem nije znanstveno fundiran, a ni teorijski oblikovan. Da smo od drugih uzeli ono što valja, a odbacili ono što ne valja i to povezali s našom praksom, danas bismo imali izvorni samoupravni sistem koji bi bio ogledan i ugledan u svijetu, i kao takav prihvatljiv i za druge. Ali, mnogi problemi još nisu ni ideološki raščišćeni. Još diskutiramo o tome što je socijalizam: da li je to društvo bogatih ili siromaha? Ideološki smo se opredijelili 1945. za mješovitu imovinu, privatnu i društvenu. Ali, otvoreni su mnogi problemi, od ograničenja obrade zemlje koja je u korovu, do ograničenja zapošljavanja u maloj privredi, slobodnim profesijama i drugo. Ukratko, izvršio sam analizu i utvrdio preko 50 faktora gdje politika i pojedinci kočice razvoj privrede. Mi, primjerice, kažnjavamo seljake koji obrade neobrađenu zemlju. Pa to nitko u svijetu ne radi i to nije političko pitanje. Političko je

pitanje zašto je zemlja neobrađena. Umjesto da kažnjavamo PIK-ove kao odgovorne za neobrađenu zemlju, mi kažnjavamo seljake koji su je obradili, jer su je formalnozakonski »uzurpirali«.

Drugo je pitanje što je to radnička klasa, a tko je protuklasa? Jer, ako postoje eksploatirani, moraju postojati i eksploatatori. Unatrag nekoliko godina htjelo se prikazati rukovodne strukture u privredi kao protuklasu. Po mojem shvaćanju, radnici su svi oni članovi socijalističkoga samoupravnog društva koji prema pozitivnim zakonskim propisima ne moraju primiti redovne osobne dohotke, nego mogu primiti isključivo zarađene osobne dohotke (znači, i umanjene do zajamčenih, odnosno garantiranih), i to svi: od portira do direktora. To se, naravno, ne odnosi na sve zaposlene u zemlji. Znači, radničku klasu čine svi članovi društvene zajednice koji dijele svoju sudbinu u zajedničkom radu i pod jednakim uvjetima privređivanja stječu dohodak i raspoređuju osobne dohotke.

Sporno je i pitanje što je to samoupravljanje. Kako praksa pokazuje, a *Zakon o udruženom radu* potvrđuje, samoupravljanje je, u prvom redu, shvaćeno kao oblik političke platforme povjerene sindikatu, sa zadatkom da on usmjeruje radničku klasu ka ostvarenju njezinih prava. Samoupravljanje se, zbog toga, manifestira u praksi u sastančenju, stalnom sređivanju odnosa u organizaciji udruženog rada, u institucionalizaciji iskazanoj u velikom broju samoupravnih akata. Rezultat su i međusobna razračunavanja i konflikti, koji se rješavaju uz pomoć sindikata, a sada i uz pomoć društvenih pravobranilaca i sudova udruženog rada. *Međutim, samoupravljanje shvaćam kao novi društveno-ekonomski i proizvodni odnos u kome radnik treba da upravlja minulim i tekućim rezultatima svoga rada te uvjetima privređivanja, u kojemu je isključen najamni odnos.* No, već je rečeno da uvjete privređivanja ne regulira radnička klasa, nego, prema čl. 281 Ustava SFRJ, savezna administracija uz pomoć saveznih društvenih savjeta i međurepubličkih komiteta. Radnik, također, ne raspoređuje dohodak, jer to čini član 110 *Zakona o udruženom radu*. Današnji način zahvaćanja iz novostvorene vrijednosti, bez dogovora i sporazuma, predstavlja ne samo najamni, nego i klasni odnos. Mi smo čak proklamirali »želju« da radnička klasa utječe na društvenu reprodukciju, ali smo istovremeno sve organizacijske forme djelovanja, kojima bi se to osiguralo, ukinuli — i vijeće udruženog rada u federaciji, a kvalificiranim predstavnicima radničke klase oduzeli samoupravna i delegatska prava. Mislim da je to najnedemokratskiji potez što smo ga učinili u socijalističkoj Jugoslaviji.

Nismo odgovorili ni na pitanje što je to udruženi rad? Koje su to forme djelovanja koje nema kapitalistički sistem? Nismo raščistili ni pitanje države prijelaznog perioda. Na kome nivou društvenog razvoja država može da odumire? Sigurno je jedno: država se ne može rušiti prije nego što je stvorena. Sada imamo društvenu i državnu vlast. Umjesto da smanjujemo državne organe mi ih povećavamo. Privreda je opterećena izdacima za državu; to je opterećenje povišeno od 20% na 58,5%. Vanjsko tržište sigurno neće priznati takva opterećenja. Ako društvena vlast raste, državna se mora smanjivati, jer privreda oboje ne može podnositi. *Ne smijemo forsirati politički model u ekonomiji koji nije adekvatan, produktivan i efikasan te koji, umjesto da razvija, koči razvoj i nije u stanju da se uključi u međunarodnu podjelu rada.*

Odnos prema društvenoj imovini jest kritičan. Dokaz je gradnja političkih tvornica, paralelnih kapaciteta, izvanprivrednih luksuznih zgrada, luksuznih sportskih objekata i drugoga. Toga nema ni u jednoj zemlji na sličnom nivou razvoja proizvodnih snaga. *Malo se radi, ali se dosta krađe i potkrađa. Međutim, veliki je problem kada netko ukrade olovku, ali je zato »mali« problem kada netko izgradi tvornicu koja pravi gubitke, a da se čak i »ne zna« tko je odgovoran za to.*

Kapitalisti su smatrali da će radnik u samoupravljanju mijenjati odnos prema radu i imovini, da će se on odnositi prema njoj kao prema svome, s obzirom da je samoupravljač, odlučivač i tako dalje. Međutim, i kapitalisti su danas »razočarani« odnosima naših ljudi prema društvenoj imovini. Znači, odnos prema imovini je loš, i u kapitalizmu, i u socijalizmu, i u samoupravljanju. Gdje valja tražiti rješenja? Švedski stručnjaci danas vrlo ozbiljno analiziraju stanje i došli su do spoznaje da bi se odnos prema imovini mijenjao kada bi poraslo učešće radnika u kapitalu od 16^{0/0}, koliko sada iznosi, na 30^{0/0}. Smatra se da bi radnik s 30^{0/0} učešća u kapitalu potpuno mijenjao svoj odnos, da bi imovinu tretirao kao svoju, da poslije toga ne bi bilo štrajkova, da bi nastalo blagostanje itd. O tim smo problemima razgovarali na nekoliko simpozija, ali to je odmah interpretirano kao zalaganje za stvaranje grupnovlasničkih odnosa. Čak se ne dopušta da radnici svoje uštede daju radnoj organizaciji u kojoj rade, nego banci jer, na žalost, pojedinci sve što je zajedničko proglašuju grupnosvojinskim.

O tome treba organizirati jednu širu raspravu, jer svima je poznato da je odnos prema društvenoj imovini postao problem broj jedan.

Nadalje, otvoreno je i pitanje organizacije društva prijelaznog perioda, organizacije političkog sistema prijelaznog perioda, ekonomskog sistema prijelaznog perioda, mjesta SK u prijelaznom periodu i odnosa politike i ekonomije prijelaznog perioda. Primjerice, zemlje realnog socijalizma su u teškoćama, uvoze hranu, strani kapital, inovacije, koriste kredite i tako dalje. Postavlja se pitanje zašto SSSR, velika i bogata zemlja, kupuje godišnje oko 50 milijuna tona hrane od drugih zemalja. Analize pokazuju da je SSSR u ekonomiji jako zaostao iza razvijenih zemalja, ali je zato napredovao u tehnici, posebno u naoružanju. Zlobnici kažu da je to zato što se u tu sferu rada ne može miješati politika. Da se ona i tu miješala, i to bi upropastila. Prema tome, ekonomska kriza otvara niz »neekonomskih« problema. Prvo, riječ je o ideološkoj krizi. Do 1953. imali smo u privatnoj svojini 40 hektara zemlje, pa smo to onda snizili na 10 hektara. Hrvatska je donijela odluku da oni koji nisu čisti poljoprivrednici mogu imati 1 hektar zemlje, a Sovjeti su donijeli odluku da takvi mogu imati 2 hektara. Ključno rješenje deviznih problema je zemlja. A 85^{0/0} obradivih površina, 90^{0/0} mehanizacije, 92^{0/0} stočnog fonda je u rukama seljaka. To je snaga koja može napraviti mnogo, samo je treba stimulirati, motivirati, organizirati, garantirati cijene i otkup. Danska s 15^{0/0} proizvodnje zadovoljava svoje potrebe u hrani, a 85^{0/0} izvozi. Drugo je pitanje zapošljavanje. Ključ za rješenje zapošljavanja jest mala privreda, slobodne profesije i poljoprivreda. U maloj je privredi u nas zaposleno 10^{0/0}, a u Japanu do 70^{0/0} stanovništva. Ljudima mora biti zajamčena sloboda rada, u poljoprivredi, u maloj privredi, u slobodnim profesijama. Liječnici, zubari i pripadnici drugih profesija na burzi su rada i ne damo im slobodu rada, iako žele raditi svojim sredstvima i na svoj rizik (zato liječnici

mogu za svoj račun »raditi« s društvenim sredstvima bez ozbiljnih smetnji u bolnicama i domovima zdravlja).

Drugo, riječ je o političkoj krizi. Nemogućnost dogovora o razvoju Jugoslavije dovela je do izgradnje političkih tvornica, paralelnih kapaciteta, zatvaranja tržišta i dr. Krajnje je vrijeme da politika zauzme realan i razuman stav prema privredi i ekonomiji zemlje. To je pitanje dogovora o razvoju. Borci su svojevremeno predložili da se sastane rukovodstvo Partije u Karadordevu i da ne izlazi van dok se ne dogovori o spornim pitanjima. Odgovoreno je da dogovor ne ovisi o partijskom rukovodstvu, nego da to treba da riješi udruženi rad. Suglasan sam s tim da to treba da riješi udruženi rad, ali kroz koje forme kada nema vijeća udruženog rada u federaciji i kada su kvalificiranim predstavnicima radničke klase oduzeta delegatska prava? To je veliki hendikep, to je oslabilo naše zajedništvo, bratstvo i jedinstvo, to je ozbiljno pitanje i njegovo rješenje ne bi smjeli više odgađati. Prisutna je i intelektualna kriza, kriza znanja. Jugoslavija ima 105 fakultetski obrazovanih ljudi na 10 tisuća stanovnika, SR Njemačka 43, a Engleska 45. Pored tako visokog broja fakultetski obrazovanih, Jugoslavija kupuje više od 30 tisuća licencija i patenata od zapadnih zemalja, za što godišnje plaća više od 30 milijardi novih deviznih dinara. Politika, znanost, privreda i praksa jesu dezintegrirani. Država nema ekonomskih instituta za analizu privrednih i drugih kretanja, a političke strukture nemaju instituta za praćenje razvoja društvenog sistema.

Kvaliteta znanja je u krizi, jer su društveni fondovi znanja daleko od stvarnosti. Ne možemo mijenjati društvo putem potrošnje, nego proizvodnjom. Materijalna ovisnost jest posljedica intelektualne ovisnosti. Čak nismo ni definirali što je društvena funkcija naše znanosti. Nizak je učinak znanstvene misli, ali ne znamo kako upotrijebiti i to što imamo. Postoji strah od dijalogu i slobodnih rasprava.

Na djelu je i moralna kriza. Napustili smo samokritiku, kritiku teško primamo, sredstvima informiranja zamjeramo ako iznose ozbiljnije stvari. Mi ne možemo priznati grešku. »Mi smo nepogrešivi!« Ali, zato uvijek tražimo krivca u drugome, u liberalistima, u unitaristima, u nacionalistima, u svim drugima, ali ne u sebi, iako smo odgovorni za sistem što smo ga stvorili i za nefleksibilnost u njegovoj primjeni i promjenama koje su potrebne.

Normalno je da u ideološkoj, političkoj, intelektualnoj i moralnoj krizi mora doći u krizu i samoupravljanje, a time i cijela privreda. Prema tome, nalazimo se, prije svega, u ideološkoj, političkoj, intelektualnoj i moralnoj krizi — u krizi samoupravljanja, a najmanje u privrednoj i ekonomskoj krizi.

Nužno je da se oslobodimo dogmi i vlastite tvrdoglavosti i da shvatimo da su promjene nužne. Trebamo tržišnu privredu planom usmjerenu, ali ne planom koji će dirigirati, nego planom koji će odrediti okvire razvoja svake republike i pokrajine prema njenim prirodnim, proizvodnim i ljudskim potencijalima i prema disproporcijama u privredi koje smo napravili i u posljednjim godinama.

Ako želimo brzi i stabilniji razvoj privrede i društva, valja politički i ideološki raščistiti neke probleme. U tom cilju:

- (1) Moramo se osloboditi straha od jakih radnih organizacija, organizirane privrede, s vertikalnom i horizontalnom funkcijom koordinacije, jedinstva radničke klase, dobrih rukovodećih kadrova u privredi, dobrih rukovo-

- dećih kadrova u društvu, a posebno u SIV-u i izvršnim vijećima. Moramo se osloboditi straha od pametnih i vrijednih.
- (2) Moramo se osloboditi straha da saznamo istinu o samoupravljanju. Isto tako, moramo se osloboditi straha od bogatog socijalizma, ekonomski samostalnog seljaka, ekonomski samostalnog obrtnika i bogatog radnika.
 - (3) Krajnje je vrijeme da politika zauzme realan i razuman stav prema priredi i ekonomiji zemlje.
 - (4) Forumi Saveza komunista Jugoslavije moraju napustiti praksu da rade bez osnovnih organizacija i članstva, oni moraju osigurati permanentnu informiranost i povratnu spregu. Forumi ne bi trebali donositi značajnije odluke bez prethodne rasprave i stavova o njoj u osnovnim organizacijama Saveza komunista u bazi. Znači, ne odlučivati u ime članstva, nego zajedno s njim.

Ivan Šifter

THE PLACE OF THE ECONOMY IN SOCIETY

Summary

Most of the present economic difficulties are attributed to an inadequately evolved economic system and to the lack of planning, as well as to the political organisation of the economy, which precludes vertical co-ordination in the economic system and institutions of qualified representatives of the working class in the country's assemblies of delegates. However, economic problems are just the consequence of a general social crisis, which is manifested as an ideological, political, intellectual and moral crisis. Thus, with regard to economic problems, the ideological crisis is manifested in the attitude towards private ownership of land and towards private enterprise, the so-called »small-scale economy«, which are seen as a good basis for the increase of production and employment. The political crisis, reflected in the impossibility to agree on the country's development, has resulted in the economy in duplication of production capacities, in political factories, closed markets, etc. The intellectual crisis, for its part, is the crisis of knowledge. The material dependence of the country is merely a consequence of its intellectual dependence. The moral crisis is affecting critical and self-critical mechanisms of behaviour. Economic recovery and development require, therefore, a previous ideological and political settlement of some crucial problems, which the authors groups into four classes: (a) the relationship of politics and the economy; (b) attitude towards »rich socialism«; (c) attitude towards »organized economy«; (d) the change of the method of work of the League of Communists.